

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดบางระโหง (ภิรมย์ศิริ) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

๒.๓.๑ ด้านความซื่อสัตย์

๒.๓.๒ ด้านความกตัญญู

๒.๓.๓ ด้านความขยัน

๒.๓.๔ ด้านความประหยัด

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้และหลักการจัดการการเรียนรู้

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม

การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่การยังชีวิตให้เป็นไปคือการครองชีวิตการใช้ชีวิตการเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับขั้นทั้งทางกายวาจาและใจทั้งส่วนตัวด้านสังคมอารมณ์ด้านจิตด้านปัญญาการดำเนินชีวิตหรือเป็นอยู่ทั้งระดับศีลที่เราเรียกว่าศีลธรรมทั้งระดับจิตใจคุณธรรมภายในหรือคุณภาพจิตใจสมรรถภาพทางจิตและสุขภาพจิตที่มีสมาธิเป็นแกนกลางและทั้งระดับปัญญาความคิดเหตุผลความรู้เท่าทันความจริงเรียกว่าจริยธรรมทั้งสิ้นสรุปหมายถึงหลักศาสนาที่ว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักสำหรับยึดถือในการปฏิบัติตนซึ่งหลักจริยธรรมส่วนใหญ่ได้มาจากหลักคำสอนทางศาสนาพุทธในชั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดีการกระทำที่ดีย่อมมีผลผลิตของความดีคือความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมนำความเจ็บปวดมาให้การเป็นผู้มีคุณธรรมคือการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบที่พึงงามความเข้าใจเรื่องการกระทำดีมีคุณธรรมเป็นเกณฑ์สากลที่ตรงกันสามารถสั่งสอนอบรมให้ปฏิบัติตามมาตรฐานของพฤติกรรมที่ถูกต้องมีสติสัมปชัญญะรับผิดชอบชั่วดีตามทำนองคลองธรรมมีจิตใจลักษณะนิสัยและความตั้งใจหรือเจตนาที่ดี

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายว่า จริยธรรม ไว้ว่า คือ ความประพฤติหรือพึงประพฤติ โดยเน้นว่าความประพฤตินั้นต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ ทุกด้านทุกระดับ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญาอย่างถูกต้อง^๑

พรชูลี อาชีวะอาร์ง ได้กล่าวถึง ทฤษฎีพัฒนาการของโคลเบอร์ก ไว้ว่า โคลเบอร์ก ได้ศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของพียร์เจต์และพบความจริงว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น มิได้บรรลุจุดสมบูรณ์ในบุคคลอายุ ๑๐ ปี เป็นส่วนมาก แต่มนุษย์ในสภาพปกติจะมี พัฒนาการทางจริยธรรมอีกหลายขั้นตอน จากอายุ ๑๑ ปี ถึง ๒๕ ปี (Kohlberg, อ้างจาก ดวงเดือน พันธุสิน และคณะโคลเบอร์ก เชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมนั้นมิใช่การรับรู้ความรู้ จากการพำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของบุคคลต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่น รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่างๆ เหตุผลเชิงจริยธรรม จึงได้มาจากการพัฒนาทางการรับรู้ ในขณะที่เด็กได้มีโอกาสติดต่อกับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่างๆ การได้เรียนรู้^๒

วศิน อินทสระ กล่าวถึง การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนไว้ว่าเราต้องการให้มนุษย์ทุกคนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดในโลก และต้องการให้ทุกคนเป็นคนดีมีคุณค่า เราต้องช่วยกันปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดในตัวมนุษย์ทุกคนให้ได้ นั่นหมายถึง เราต้องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างถูกวิธี เพื่อให้ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้น คุณธรรมและจริยธรรมนั้นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา มาประพฤติ เพราะจะนำความสุขความเจริญ ความมั่นคง มาสู่ประเทศชาติ สังคม และบุคคลได้^๓

บุญมี แท่นแก้ว กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักแห่งความประพฤติที่เห็นว่าดีงาม และถูกต้องในฐานะมนุษย์อยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมมีความสัมพันธ์กันทั้งในการสร้างสรรค์และทำลาย^๔

กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศให้ใช้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ประกาศใช้เมื่อ วันที่ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรม และมีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทัน การเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาคนดังกล่าวมุ่งเตรียมเด็ก

^๑พุทธทาสภิกขุ, การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๔),

^๒พรชูลี อาชีวะอาร์ง, ทฤษฎีพัฒนาการของโคลเบอร์ก, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

^๓วศิน อินทสระ, จริยธรรมกับบุคคล, หนังสือเรียนสมบูรณ์แบบ รายวิชา สังคมศึกษา. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^๔บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอ พรินติ้งเฮ้า, ๒๕๒๙), หน้า ๖๘.

และเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะ และความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ ๒ โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รักความเป็นไทย มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ^๖

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม

๒.๒.๑ ความหมายและความสำคัญของกิจกรรม

ในสังคมปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้น ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความเจริญทางจิตใจลดน้อยลง ขาดการเสียสละ ดังนั้นเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีความเสียสละ มีระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม จึงจัดกิจกรรมจิตอาสาดูแลสังคมและสิ่งแวดล้อมนี้ขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียนได้ตระหนักเข้าใจและเป็นผู้ร่วมนิเทศพระพุทธรูปศาสนาประเพณีปฏิบัติและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นพลังในการพัฒนาสังคมให้งดงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สุพิน บุญชูวงศ์ ได้กล่าวถึง กิจกรรมนักเรียนไว้ว่า คือ งานหรือสิ่งที่ บุคคลกระทำอย่างมีเป้าหมาย กิจกรรมนักเรียนมีชื่อเรียกในภาษาไทยหลายชื่อ เช่น กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมพิเศษ กิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมนอกหลักสูตร กิจกรรมร่วมหลักสูตร ซึ่งกิจกรรมที่จัดเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กำหนดให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตรหรือเป็นส่วน หนึ่งของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนการสอนตามปกติทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในตัวนักเรียนอย่างสมบูรณ์^๗

สุพัตรา ชิมเจริญ กล่าวว่า กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลักสูตรกำหนดเนื้อหาไว้เพื่อเสริมประสบการณ์ชีวิต สนองความสนใจ ความสามารถและความถนัดของนักเรียน โดยนักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการเองโดยสมัครใจ ทั้งนี้ภายใต้การอนุมัติของผู้บริหารโรงเรียนโดยไม่เกี่ยวกับคะแนนในการวัดผลการศึกษา^๘

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๗ สุพิน บุญชูวงศ์, กิจกรรมร่วมหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : เสมาธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^๘ นิวัฒน์ สุทธิบุญ, กิจกรรมเสริมหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

กาญจนา ศรีภาพสินธุ์ ให้ความหมายว่า กิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนร่วมกันจัดขึ้นนอกเวลาเรียนหรือนอกหลักสูตรที่โรงเรียนกำหนดให้เรียนในเวลาปกติ ทั้งนี้ด้วยการสมัครใจของนักเรียนเองและด้วยความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมแต่ละอย่างบรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้^๙

วิชัย ดิสสระ ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า หมายถึง รูปแบบต่างๆ ที่ครูผู้สอนจัดให้กับนักเรียน โดยมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า มีการใช้สื่อ อุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนเกิดประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุด^{๑๐}

กูด (Good) ให้ความหมายว่า กิจกรรมนักเรียนมีลักษณะ ๔ ประการ คือ^{๑๐}

๑. เป็นกิจกรรมที่นักเรียนสมัครใจเข้าร่วมดำเนินการด้วยตนเองโดยความเห็นชอบและสนับสนุนจากอาจารย์และอยู่ภายใต้การควบคุมของสถานศึกษา

๒. จัดขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสามารถรวมทั้งเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของนักเรียนจัดขึ้นโดยไม่กำหนดให้มีหน่วยกิตกว่าการเรียนในชั้นเรียนปกติจากความหมายแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมนักเรียน มีดังนี้

๒.๑ กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่จัดนอกเวลาเรียนปกติ

๒.๒ กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมตามความสมัครใจ

๒.๓ กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ไม่มีคะแนน ที่เกี่ยวกับการวัดผลการศึกษา

๒.๔ กิจกรรมนักเรียนที่ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมหมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นนอกเหนือจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลักสูตรกำหนดเนื้อหาไว้เพื่อส่งเสริม ประสพการณ์ชีวิตสนองความสนใจ ความสามารถและความถนัดของนักเรียน โดยนักเรียนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินการเองโดยสมัครใจ และด้วยความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมแต่ละอย่างบรรลุความสำเร็จตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ซึ่งกิจกรรมที่จัดเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กำหนดให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตรหรือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนการสอนตามปกติทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาในตัวนักเรียนอย่างสมบูรณ์

^๙กาญจนา ศรีภาพสินธุ์, *การบริหารกิจการนักเรียน*, (๒๕๔๓), หน้า ๔๙๑.

^{๑๐}วิชัย ดิสสระ, *การพัฒนาหลักสูตรและการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : สาส์น, ๒๕๔๕),

^{๑๐}Good. 1973 อ้างถึงใน สุพิน บุญชูวงศ์, *กิจกรรมร่วมหลักสูตร*, ๒๕๔๒, หน้า ๔.

๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม

มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมไว้อย่างชัดเจน และสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๒ – ๒๕๕๙) โดยมีวัตถุประสงค์ของแผน เพื่อให้บรรลุตามปรัชญาหลักและเจตนารมณ์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุงฯ จึงกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนที่สำคัญ ๓ ประการ คือ^{๑๑}

๑. เพื่อพัฒนาคนอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา
๒. เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาการเรียนรู้
๓. เพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาคน และสร้างสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญา และการเรียนรู้

แนวนโยบาย เป้าหมาย และกรอบการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทั้งสาม ประการดังกล่าวประกอบกับการคำนึงถึงทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตที่เน้นการใช้ความรู้เป็นฐานของการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประชากร สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี จึงได้กำหนดแนวนโยบายในแต่ละวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ ๑ พัฒนาคนอย่างรอบด้าน และสมดุล เพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนา
แนวนโยบายพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภทการศึกษา

ปลูกฝังและเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมมีจิตสำนึกและมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย มีจิตสาธารณะ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและรังเกียจทุจริตต่อต้านการซื้อสิทธิ์ขายเสียง^{๑๒}

เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกคนตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตได้มีโอกาสเข้าถึงบริการการศึกษาและการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ หรือทุพพลภาพยากจน อยู่ในท้องถิ่นห่างไกล ทุรกันดาร

ผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศและเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขัน และร่วมมือกับนานาชาติประเทศ

พัฒนามาตรฐานและระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งระบบประกันคุณภาพภายในและระบบการประกันคุณภาพภายนอก

ผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน มีคุณภาพ และมาตรฐาน มีคุณภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

เอกชัย กี่สุขพันธ์ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้^{๑๓}

๑. เป็นการเตรียมตัวนักเรียนให้อยู่ในสังคมประชาธิปไตย
๒. ส่งเสริมให้ความสนใจของนักเรียนได้รับการตอบสนอง

^{๑๑}สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๕๒, หน้า ๔.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓}เอกชัย กี่สุขพันธ์,กิจกรรมของนักเรียน,(กรุงเทพมหานคร:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,๒๕๒๘),หน้า ๑๒.

๓. ช่วยให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
๔. ช่วยให้นักเรียนได้ค้นพบความถนัด ความสนใจ ความสามารถของตนเอง
๕. เพื่อเสริมสร้างให้ยักเรียน ได้ฝึกความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดีในการทำงานเป็นหมู่คณะช่วยให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะมีโอกาสทำกิจกรรมด้วยตนเองและได้แสดงออกซึ่งความสามารถให้เป็นที่ในการยอมรับในการจัดกิจกรรม
๕. เพื่อเสริมสร้างมีระเบียบวินัยให้กับนักเรียน
๖. เพื่อทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ทำให้นักเรียนมีความรักและภูมิใจในสถาบันมากยิ่งขึ้นส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความริเริ่ม สร้างสรรค์ที่ดี
๗. ช่วยสนับสนุนให้นักเรียนรู้จักเวลาว่างให้เป็นประโยชน์

โรบบินส์ (Robbins) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมไว้ว่าเป็ส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนที่จัดขึ้นในโรงเรียน โดยมุ่งช่วยเหลือนักเรียนเป็นรายบุคคล ให้มีพัฒนาการในด้านที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของคนซึ่งมีด้วยกัน ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ^{๑๔}

๑. ความต้องการพัฒนาด้านร่างกาย ทุกคนต้องการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการ
๒. ความต้องการพัฒนาการทางด้านอารมณ์ ซึ่งทุกคนล้วนต้องการมีอารมณ์ดีมั่นคง รักคนอื่นและคนอื่นรักเมตตาปรานี และต้องการทำกิจกรรมให้ได้รับการพัฒนาจนสมบูรณ์
๓. ความต้องการทางสังคม ทุกคนต้องการทำกิจกรรมเพื่อให้เพื่อนยอมรับเพื่อให้ปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ และเป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อน โดยการทำกิจกรรมเพื่อเป็นที่ยอมรับและปรับตัวเข้ากับเพื่อนได้ และมีความปรารถนาทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนทุกเพศ

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้^{๑๕}

๑. พัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญาอารมณ์ และสังคม
๒. พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ โดยมุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียน เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่ม
๓. เข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เลือกตามความถนัดและความสนใจของตนเอง

เฟรดเดอริก (Frederick) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมว่า ควรมีวัตถุประสงค์ของกิจกรรมดังนี้^{๑๖}

^{๑๔}Robbins, อ่างถึงใน อีรวุฒิ ประทุมณพรัตน์, การบริหารกิจการนักเรียน,(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอดีเอสโตร ๒๕๓๔), หน้า ๕๐.

^{๑๕}กรมวิชาการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๔), หน้า ๒

^{๑๖}Frederick, อ่างใน ประยูร เพ็งชะตา,สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาบริหารการศึกษา.(บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

๑. การพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียน
๒. การสนับสนุนให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
๓. การเพิ่มพูนความสนใจ ความถนัดของนักเรียนรายบุคคล
๔. การส่งเสริมการแสดงออกของนักเรียน
๕. การพัฒนาความต้องการของนักเรียน
๖. การส่งเสริมวินัยในตนเองให้กับนักเรียน
๗. การให้โอกาสนักเรียนทำกิจกรรมร่วมกับสังคม
๘. การให้นักเรียนได้มีโอกาสทำกิจกรรมสำรวจความสนใจและความถนัด
๙. การส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

กอร์ดัน (Gorton) ได้เสนอว่า วัตถุประสงค์ของโครงการกิจกรรมควรมี ดังนี้^{๑๗}

๑. เรียนรู้ที่จะใช้เวลาว่างได้อย่างฉลาดยิ่งขึ้น
 ๒. เพิ่มพูนและช่วยให้นักเรียนรู้จักการใช้ความสามารถ และทักษะที่เขามีอยู่ไปใช้ในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น
 ๓. พัฒนาความสนใจและทักษะในการทำหน้าที่ผู้นำ และการพักผ่อนหย่อนใจในทางบวกมากขึ้น
 ๔. ให้มีทักษะต่อคุณค่าของอาชีพ และการพักผ่อนหย่อนใจ
 ๕. เพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำหน้าที่ผู้นำ และการเป็นสมาชิกที่ดีของหมู่คณะ
 ๖. พัฒนาทักษะที่มีต่อตนเองและผู้อื่นให้ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และเป็นไปในทางที่ดีได้มากขึ้น
 ๗. พัฒนาทักษะที่ต่อโรงเรียนให้เป็นในทางที่มีเหตุผลและสร้างสรรค์มากขึ้นจากผลของการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการกิจกรรมนักเรียน
- สมพงษ์ จิตระดับ** ได้กล่าวถึงแนวคิดของการจัดกิจกรรมไว้โดยสรุปดังนี้^{๑๘}
๑. สร้างบนพื้นฐานของเนื้อหาที่เรียนรู้ ตรวจสอบจุดมุ่งหมาย และความคิดรวบยอดของจริยศึกษา
 ๒. สอดคล้องกับวัย ประสบการณ์ วุฒิภาวะและระดับสติปัญญาของนักเรียน
 ๓. ต้องเป็นรูปธรรมที่แสดงออกและเคลื่อนไหวได้
 ๔. ต้องมีความทันสมัย ทันกับปัญหา และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ
 ๕. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากที่สุด

^{๑๗} Gorton อ้างใน ประยูร เพ็งชะตา, สภาพและปัญหาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสระบุรี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาบริหารการศึกษา.(บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

^{๑๘} สมพงษ์ จิตระดับ, อ้างใน บุญยิ่ง เชื้อนิล, สภาพและปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมนักเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดอ่างทอง, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาบริหารการศึกษา.(บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๖,

- ๖. ระยะเวลาเหมาะสมกับความสนใจของนักเรียน ประมาณ ๑๕ – ๒๐ นาที
- ๗. น่าสนใจ และสอดแทรกความสนุกเพลิดเพลินได้
- ๘. มีผลต่อการเรียนรู้ พฤติกรรม ความรู้สึก ความนึกคิดของนักเรียนทางที่เป็นประโยชน์

๙. มีสาระท้าทายให้นักเรียนรู้จักการคิด ใช้เหตุผลและหาคำตอบให้กับตนเอง

๑๐. ควรส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้

๑๑. ใช้สื่อประกอบ

๑๒. วัดและประเมินผลหลังการจัดกิจกรรมได้

จากวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมนักเรียนที่กล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า เป็นการพัฒนาโดยองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม และช่วยให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และเป็นการสร้าง ความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และโรงเรียนกับชุมชนนอกจากนี้ ยังเป็นการให้นักเรียนรู้จักการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

๒.๑.๓ การจัดกิจกรรมภายในโรงเรียน

การจัดกิจกรรมในโรงเรียน อาจจัดได้หลายรูปแบบ ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ดังนั้นชนิดและประเภทของกิจกรรมนักเรียนจะมีมากเพียงใดขึ้นอยู่กับปรัชญาแนวความคิดและจุดมุ่งของการจัดการศึกษาแต่ละระดับทั้งนี้โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักเรียนเป็นหลัก

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดประเภทของกิจกรรมไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ไว้ดังนี้^{๑๙}

ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หลักสูตรได้กำหนดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียน ๕ คาบต่อสัปดาห์ โดยแยกประเภทดังนี้

๑. กิจกรรมตามกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาธิการซึ่งแบ่งออกเป็น กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาดหรือผู้บำเพ็ญประโยชน์ ๑ คาบ กิจกรรมอื่นๆ ๑ คาบต่อสัปดาห์

๒. กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหาหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ ๑ คาบ ต่อสัปดาห์

๓. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน ๒ คาบต่อสัปดาห์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหลักสูตรได้กำหนดให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้

^{๑๙} กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สภานาถพรวิน ๒๕๔๔), หน้า ๒.

๓.๑ กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ๑ คาบต่อสัปดาห์

๓.๒ จัดกิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหาหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ ๒ คาบต่อสัปดาห์

๓.๓ กิจกรรมอิสระของผู้เรียน จัดได้ตามความเหมาะสม

กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนะกิจกรรมที่ควรจัดในโรงเรียนมีดังนี้

๑. กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ เป็นกิจกรรมที่มุ่งจัดขึ้นเพื่อเสริมประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพโดยเน้นอาชีพอิสระที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนรู้ขั้นตอนกระบวนการประกอบอาชีพจากการศึกษาค้นคว้าและประสบการณ์ตรง ทั้งควรให้ทดลองและปฏิบัติด้วย

๒. กิจกรรมส่งเสริมการเกษตร เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่อง การเกษตรและการทำเทคนิควิธีการนำมาใช้ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานทางการเกษตร เพื่อพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรให้ดีขึ้น

๓. กิจกรรมส่งเสริมการสหกรณ์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการนำระบบสหกรณ์ไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ทั้งแก่ตนเองและสังคม

๔. กิจกรรมที่ส่งเสริมอุตสาหกรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความรู้และประสบการณ์ ในด้านอุตสาหกรรม เพื่อให้ผู้เรียนสนใจ ในงานอาชีพทางด้านอุตสาหกรรม

๕. กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ความศรัทธาในศาสนาและพบเห็นศิลปะและวัฒนธรรมไทย เพื่อให้รู้สึกชื่นชม ภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ไทย

๖. กิจกรรมการใช้ห้องสมุด เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการใช้ห้องสมุดให้ถูกต้องตาม ระบบสากล เพื่อปลูกฝังให้เกิดนิสัยรักการอ่านและค้นคว้าข้อมูล

๗. กิจกรรมส่งเสริมวิชาการต่างๆ ในหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความรู้ความ เข้าใจในรายวิชาต่างๆ โดยเน้นการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จริง มิใช่การสอนเนื้อหาเพิ่มเติมจาก บทเรียนในชั้นเรียน

๘. กิจกรรมกีฬา เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้เล่นกีฬาร่วมกัน เพื่อความสามัคคีมีน้ำใจ นักกีฬาและรักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ

๙. กิจกรรมนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่ง ส่งเสริมการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ตาม ความถนัดความสนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน

๑๐. กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมความรู้ความ เข้าใจในศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้รู้สึกหวงแหนและมีส่วนร่วมในการรักษาไว้เป็นมรดก ของชาติสืบไป

๑๑. กิจกรรมทัศนศึกษา เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมให้มีการศึกษานอกสถานที่เพื่อให้มี โอกาสได้พบเห็นและสัมผัสกับธรรมชาติ ศิลปะ โบราณสถานและแหล่งวิทยาการต่างๆ

๑๒. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งฝึกอบรมบ่มนิสัย ให้เป็นพลเมืองดีตามจารีตประเพณีของชาติบ้านเมือง และตามอุดมคติอุดมการณ์ของลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ โดยดำเนินการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ กองยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์

สุพัซรา ชัมเจริญ ได้เสนอแนะกิจกรรมนักเรียนที่ควรจัดในสถานศึกษา ดังนี้กิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาตนเอง เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมความรู้สึกและเห็นคุณค่าในตนเอง เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสำรวจ วิเคราะห์ประเมินตนเองตามความเป็นจริง จนกระทั่งรู้จักเข้าใจยอมรับ ควบคุมและพัฒนาตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รู้ว่าตนมีคุณค่าสามารถสร้างสิ่งที่ดีงามแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข^{๒๐}

๑. กิจกรรมพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ ศีลธรรมและจริยธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ เชาวปัญญาในการแก้ไขปัญหาทางด้านศีลธรรม และจริยธรรม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขทั้งด้านจิตใจทางกาย อารมณ์ และสังคม ทำให้ดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์และมีความสุขประสบความสำเร็จในชีวิต เป็นคนดี มีปัญญาและมีความสุข

๒. กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะด้านรู้จักตนเอง ทักษะการแสวงหาและใช้ข้อมูล ทักษะการคิด การตัดสินใจและการแก้ปัญหา ทักษะการวางแผนและการจัดการ ทักษะการมีวิสัยทัศน์ ทักษะการกล้าเสี่ยงอย่างมีเป้าหมาย ทักษะการวางแผนและการจัดการ ทักษะการมีวิสัยทัศน์ ทักษะการกล้าเสี่ยงอย่างมีเป้าหมายและคุณธรรม ทักษะการสื่อสารความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการปรับตัว ทักษะการทำงานเป็นทีม เพื่อสร้างเสริมความสามารถในการปรับตัวกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข เพื่อช่วยให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

๓. กิจกรรมเสริมสร้างการแสวงหาความรู้ เป็นกิจกรรมมุ่งเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ของตนเองได้เต็มตามศักยภาพมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน มีนิสัยในการเรียนที่ดี เห็นคุณค่าของการแสวงหาความรู้ มีเทคนิคและวิธีการเรียนที่ดีรู้จักส่งเสริมการเรียนที่ได้ผลและวางแผนการศึกษา และอนาคตของตนได้

๔. กิจกรรมเสริมนิสัยรักการทำงาน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างนิสัยการทำงานเพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังค่านิยมนิสัยรักการทำงาน แสดงถึงความพอใจมุ่งมั่นที่จะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จและมรรความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง

๕. กิจกรรมผู้บริโภครู้ เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจเลือกบริโภคโดยยึดหลักประโยชน์ ประหยัดและปลอดภัยเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้มาใช้ประโยชน์ต่อการบริโภคในชีวิตประจำวัน

^{๒๐}สุพัซรา ชัมเจริญ,

๖. กิจกรรมนักรอ่าน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาทักษะการอ่านออกเสียง ร้อยแก้วหรือร้อยกรองตามความสนใจของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนอ่านออกเสียงได้ถูกต้องตาม หลักการอ่าน

๗. กิจกรรมเพื่อน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริม พัฒนาให้มีความสามารถปรับปรุง ตนเองในการปฏิบัติต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ช่วยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนช่วยเหลือผู้อื่นที่เดือดร้อน

๘. กิจกรรมเสริมสร้างนิสัยการทำประโยชน์เพื่อสังคม เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างเสริมนิสัย การทำประโยชน์เพื่อสังคม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง ปลูกฝังคุณลักษณะนิสัยที่เอื้อ ต่อการทำประโยชน์

๙. กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริม สนับสนุนให้เยาวชนได้ เรียนรู้กันและฝึกทักษะในการเป็นผู้ช่วยเหลือ แสดงความเมตตา กรุณา ทุกคนร่วมกันปฏิบัติตามกฎ ผู้บำเพ็ญประโยชน์ ได้เรียนรู้กระบวนการกลุ่มในการอยู่ร่วมกันสามารถค้นพบ ความสามารถ สนใจและเรียนรู้ทักษะใหม่

กอร์ติน (Gorton) ได้ให้แนวคิดในการจัดการแบ่งประเภทของกิจกรรมนักเรียน ออกเป็น ๔ ประเภทใหญ่ดังนี้^{๒๑}

๑. กิจกรรมนักเรียนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการปกครองและการพิมพ์ เช่น สภานักเรียน หนังสือพิมพ์นักเรียน หนังสือประจำโรงเรียน เป็นต้น

๒. กิจกรรมกลุ่มการแสดง เช่น การละคร การดนตรี การขับร้อง ละครโต้ว่าที่

๓. กิจกรรมชมรมและองค์กรต่างๆ เช่น ชมรมหมากระดาน ชมรมถ่ายภาพ ชมรม ภาษาอังกฤษ ชมรมคณิตศาสตร์ เป็นต้น

๔. กิจกรรมการกีฬา เช่น ฟุตบอล บาสเกตบอล เทนนิส เทเบิลเทนนิส วอลเลย์บอล เป็นต้น

กรมวิชาการ ได้กล่าวว่า การกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดอย่างเป็น กระบวนการด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามความสามารถของตนเอง ตามศักยภาพ การเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมที่พัฒนาผู้เรียนเป็นศีลธรรมและจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีคุณภาพ ปลูกฝังการสร้าง จิตสำนึกการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีหลักการ มีแนวการจัดการ มีรูปแบบ และวิธีการที่เหมาะสม บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนขั้นตอน ดำเนินการและการประเมินผลอย่างชัดเจน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ กล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้ง ร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังได้กำหนดการจัดการศึกษา โดยยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมี ความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด โดยกระบวนการจัด

^{๒๑} กรมวิชาการ, *แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน*, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔),

การศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน พัฒนาตรมธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ โดยจัดเนื้อหาสาระและ กิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน คำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง บุคคล ผูกทักษะกระบวนการคิดการจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ ในการป้องกันแก้ปัญหาและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ประกอบกับการแลกเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วของสังคมและเทคโนโลยี จึงก่อให้เกิดผลดีและผลเสียต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ของบุคคล ทำให้เกิดความยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนิน ชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่ามีศักดิ์ศรีและมีความสุข ซึ่งหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้มีสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม สาระและกิจกรรมผู้เรียน ซึ่งกิจกรรม พัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้น เพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้ผู้เรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่ม การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขกับกิจกรรมด้วยตนเอง ตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญคือการพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้านทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคมให้เป็นผู้มีศีลธรรมและจริยธรรม มีระเบียบวินัยและมีคุณภาพ ปลุกฝังและ สร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม ซึ่งสถานศึกษาต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มี รูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่ง เป็น ๒ ลักษณะคือ กิจกรรมแนะแนวและกิจกรรมนักเรียน

กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้ เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้าง ทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์ การเรียนรู้ในเชิงพหุปัญญา และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีซึ่ง ครูผู้สอนทุกคนต้องทำหน้าที่แนะแนวให้คำปรึกษาด้านชีวิต การศึกษาต่อและการพัฒนาตนเอง สูโลกอาชีพและการมีงานทำ

กิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจรตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมิน และปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์

สำหรับกิจกรรมนักเรียนเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนา ลักษณะที่พึงประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกัน ทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่าเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลุกฝังความมี ระเบียบวินัยรับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตน แบ่งตามความแตกต่างระหว่างกิจกรรมได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจตามความต้องการของผู้เรียนเป็นกิจกรรม ที่มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ความชำนาญ และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นเพื่อ ค้นพบความถนัดความสนใจของตนเองให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนพัฒนาทักษะทางสังคมและ ปลุกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

๒. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำประโยชน์ให้แก่สังคม และวิถีในระบอบประชาธิปไตยอันทรงมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ซึ่งจัดเป็นไปตามกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ ยุวกาชาด สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน

ทั้งนี้ในทางปฏิบัติสถานศึกษาจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการ องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีความหมายกว้างขวางลึกซึ้งขึ้นอีกทั้งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและศักยภาพที่มีในตนเองอย่างเต็มที่ เลือกตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับตนเอง สามารถแผนชีวิตและอาชีพได้อย่างมีคุณภาพเน้นการเสริมสร้างทักษะชีวิตวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรม และจริยธรรม กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพการเรียนรู้ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้สามารถหลอมเข้าไปในกิจกรรมลูกเสือ,เนตรนารี,ยุวกาชาด,ผู้บำเพ็ญประโยชน์ โดยมุ่งเน้นการฝึกระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข กิจกรรมชมรมวิชาการมุ่งเน้นประสบการณ์ความชำนาญการเฉพาะเรื่องที่ถนัดและสนใจจากการเรียนรู้กลุ่มสาระต่างๆ ชุมนุมต่างๆ เพื่อการร่วมกันคิดค้นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ก่อให้เกิดความสนุก ความสุข และพัฒนาทักษะทางสังคม ทั้งนี้แม้จะแยกจัดกิจกรรม มีเป้าหมายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ดังนี้^{๒๒}

๑. เป้าหมายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งพัฒนาให้บุคคลรู้จักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มีกระบวนการคิด มีทักษะในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมมีความสุขและมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ โดยกำหนดเป้าหมายในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังนี้

๑. ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่หลากหลายเกิดความเรียนรู้ ความชำนาญทั้งวิชาการและวิชาชีพกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๒. ผู้เรียนค้นพบความสนใจ ความถนัด และพัฒนาความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมองเห็นช่องทางในการสร้างงานอาชีพในอนาคตได้เหมาะสมกับตนเองผู้เรียนเห็นองค์คุณค่าของความรู้ต่างๆ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปใช้ในการพัฒนาตนเองและประกอบสัมมาชีพ

๓. ผู้เรียนพัฒนาบุคลิกภาพ เจตคติ ค่านิยมในการดำเนินชีวิต และเสริมสร้าง ศีลธรรม จริยธรรม

๔. ผู้เรียนมีจิตสำนึกและทำประโยชน์เพื่อสังคม และประเทศชาติ ในการจัดกิจกรรมและยึดหลักการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังนี้

๔.๑. มีการกำหนดวัตถุประสงค์และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม

^{๒๒} กรมวิชาการ,แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน.เรื่องเดียวกัน,

๔.๒. จัดให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด ความสามารถของผู้เรียน

๔.๓. บูรณาการวิชาการกับชีวิตจริง ให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๕. ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ฝึกให้คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ จิตนาการที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่องจำนวนสมาชิกที่เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม

๖. มีการจัดกิจกรรมเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม สอดคล้องกับเป้าหมาย

๗. ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการครูเป็นที่ปรึกษา ปฏิบัติหน้าที่และทำงานประจำโดยคำนึงถึงความปลอดภัย

๘. ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม มีการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมโดยวิธีที่หลากหลาย และสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

คณะกรรมการการดำเนินการกิจกรรมเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาออกชั้นเรียนเครือข่าย สถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน ควรเป็นดังนี้

๑. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน จะต้องพัฒนา ๓ ประการคู่กันไปไม่ควรให้น้ำหนักไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันได้แก่ การให้ความรู้ทางคุณธรรม การปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรม เพื่อให้ยังสืกลงไปในจิตสำนึก ให้ได้รับรู้คุณค่าหรือได้กระจำค่านิยมในตัวเองได้ การปฏิบัติทางคุณธรรม เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

๒. การพัฒนาคุณธรรม เป็นทักษะกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การทำกิจกรรมเดียวอาจให้ผลระยะสั้น แต่ไม่ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิด และพฤติกรรมระยะยาว

๓. ความเหมาะสมกับวัย การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ต้องให้เหมาะสมกับกลุ่มวัยและห้วงเวลา ดังนั้นการเลือกใช้กิจกรรม การเชิญวิทยากรอาจต้องพิจารณาความเหมาะสมด้วย

๔. เน้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม การพัฒนากิจกรรม จริยธรรม มิใช่ถ่ายทอดเพื่อให้นักเรียนจดจำ หรือมุ่งให้หลักธรรม แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ควรให้นักเรียนได้มีโอกาสประเมินค่า และใช้เหตุผลประกอบ เพื่อพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

๕. สอดคล้อง เชื่อมโยงกับความจริงของสังคม การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมควรให้นักเรียนย้อนคิดเชื่อมโยงกับชีวิตจริงที่สัมผัสได้ โดยเฉพาะกับความเป็นจริงที่นักเรียนเผชิญอยู่

ยุพิน พิพิธกุล ได้เสนอวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ สำหรับนักเรียนไว้ดังนี้^{๒๓}

^{๒๓} ยุพิน พิพิธกุล, หน้า ๒๓.

วิธีการสอนแบบบรรยาย (Lecture Method) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนเป็นผู้บอกนักเรียนเป็นส่วนใหญ่ มักจะใช้กับนักเรียนที่มีจำนวนมาก วิธีการสอนนี้มักใช้ในการเล่าเรื่อง เล่าประวัติ เป็นต้น ครูผู้สอนที่สอนด้วยวิธีบรรยายจะต้องสอดคล้องแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ลงในเรื่องที่ตนสอน หรือเล่าให้นักเรียนฟัง เช่น การประพฤติปฏิบัติตนที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างของบุคคลในเรื่องที่เล่า ความกตัญญู ความมีมานะอดทน เป็นต้น

๑. วิธีการสอนแบบบรรยายและแสดงเหตุผล (Expository Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนเป็นผู้บอกนักเรียนติดตาม เป็นวิธีสอนที่ในขณะที่ผู้สอนอธิบายนั้น ผู้สอนก็จะพยายามวิเคราะห์ ติดตาม ชี้แจง ให้นักเรียนเข้าใจ โดยการแทรกคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เข้าไปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียน

๒. วิธีการสอนแบบใช้คำถาม (Question Method) เป็นวิธีการสอนที่มุ่งเน้นให้ความรู้แก่นักเรียนโดยการตอบ ผู้สอนจำใช้คำถามอย่างต่อเนื่องและไล่ความคิดไปที่ละน้อยๆ จนผู้เรียนสามารถสรุปเข้าใจได้ การใช้คำถาม ครูผู้สอนต้องเน้นย้ำให้นักเรียนได้พิจารณาไตร่ตรอง อย่างรอบคอบก่อนที่จะตอบคำถาม

๓. วิธีการสอนแบบสาธิต (Demonstration Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนแสดงหรือสาธิตให้ผู้เรียนดู ผู้สอนให้ความรู้แก่นักเรียนโดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรม และใช้คำถามประกอบ

๔. วิธีการสอนแบบทดลอง (Experimental Method) เป็นวิธีการสอนที่มุ่งให้นักเรียนโดยการกระทำและการสังเกต เป็นการนำรูปธรรมมาอธิบายนามธรรม ซึ่งต้องมีสื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ประกอบ

๕. วิธีการสอนแบบอภิปราย (Discussion Method) เป็นวิธีการสอนที่มุ่งให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ผู้เรียนจะรวมพลังความคิดเพื่อพิจารณาปัญหา ช่วยกันหาข้อเท็จจริงหาเหตุผลและร่วมกันตอบปัญหา มีระเบียบวินัย ตลอดจนความอดทนและฝึกการทำงานร่วมกันตามแบบประชาธิปไตย

๖. วิธีการสอนแบบโครงการ (Project Method) เป็นวิธีการสอนที่ผู้สอนให้ผู้เรียนทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งผู้เรียนสนใจในโครงการนั้น ผู้สอนอาจจะต้องตั้งหัวข้อเรื่องให้ หรือผู้เรียนเสนอขึ้นมาเอง ผู้เรียนจะดำเนินการอย่างอิสระ ผู้สอนเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือแนะนำเมื่อผู้เรียนต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สอนจะต้องติดตามผลงานว่าผู้เรียนดำเนินการไปอย่างไร ผลงานก้าวหน้าไปเพียงใดหรือมีปัญหา อุปสรรคอย่างไร และผู้สอนจะต้องประเมินผลงานนั้นด้วย

๗. วิธีการสอนแบบวิเคราะห์ (Analytic Synthetic Method) การวิเคราะห์เป็นวิธีการที่ผู้สอนพยายามแยกแยะปัญหาออกมาจากสิ่งที่ไม่รู้ไปสู่สิ่งที่รู้ จากส่วนรวมแยกแยะออกมาเป็นส่วนย่อย ส่วนการสังเคราะห์เป็นวิธีการนำข้อสรุปย่อยที่จำเป็นอย่างต่างๆ มารวมกันจนกระทั่งสามารถได้ข้อมูลสรุปที่ต้องการได้ หรือมีส่วนย่อยมาเป็นข้อสรุปรวม

สรุป บัณฑิต ได้เสนอวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ สำหรับนักเรียนไว้ดังนี้จะต้องให้โอกาสที่เหมาะสมแก่นักเรียนในการฝึกฝนรูปแบบพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ ผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียน ได้รับความพึงพอใจมาก การปฏิบัติหรือเกิดพฤติกรรมนั้นๆ ตามจุดประสงค์ ประสบการณ์การเรียนรู้ จะต้องอยู่ในวิสัยทัศน์ที่เป็นไปได้ดังนั้นก็จะต้องเหมาะสมกับวุฒิภาวะและความสามารถของนักเรียนนั้นๆ ตามจุดประสงค์ ประสบการณ์การเรียนรู้มีหลากหลายรูปแบบที่จะทำให้เด็กนักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้น จะต้องจัดเตรียมประสบการณ์การเรียนรู้ให้นักเรียนไว้หลายรูปแบบ

ประสบการณ์การเรียนรู้บางรูปแบบก็สามารถให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมตามจุดประสงค์ได้หลายๆ จุดประสงค์การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมที่โรงเรียนควรส่งเสริมนั้น ถึงแม้ว่าจะมีนักวิชาการได้เสนอแนะไว้มากมาย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวในการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรม ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา อ่างทอง ซึ่งได้กำหนดนโยบายส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นักเรียนมาใช้เป็นแนวปฏิบัติดังนี้^{๒๔}

๑. จัดกิจกรรมหน้าเสาธงทุกเช้าเป็นประจำ เน้นฝึกมารยาทความเป็นผู้นำให้ทั่วถึง มีกิจกรรมที่สำคัญ คือ กิจกรรมเคารพธงชาติ สวดมนต์ และกล่าวคำปฏิญาณ กิจกรรมฝึกมารยาท การแสดงความเคารพบุคคลต่างๆ กิจกรรมรายงานผลการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสะอาด เขตรับผิดชอบประจำวันของนักเรียน

๒. การจัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสุสัปดาห์ มีกิจกรรม คือ กิจกรรมทางศาสนาทุกเย็นวันสุสัปดาห์ ได้แก่ฝึกจัดโต๊ะหมู่บูชา การกราบ แบบเบญจางค์ประดิษฐ์ สวดมนต์ไหว้พระ ทำนองสรภัญญะ การนั่งสมาธิกิจกรรมทางศาสนาที่จัดเพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง นิมนต์พระสงฆ์มาอบรมคุณธรรมจริยธรรม บรรยายธรรม ฝึกนักเรียนได้อารธนาศีล อารธนาธรรมและกิจกรรมบันทึกความดี ให้นักเรียนบันทึกความดีทำลงในสมุดนำมาเล่าให้เพื่อนฟัง

๓. จัดกิจกรรมทางศาสนาในวันสิ้นภาคเรียน มีกิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ได้แก่

- ๓.๑ การประกาศเกียรติคุณและมอบรางวัลแก่นักเรียนประพฤติดี
- ๓.๒ จัดประกวดการเล่านิทานธรรมะหรือนิทานชาดก
- ๓.๓ จัดการแสดงของนักเรียนโดยเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับจริยธรรม
- ๓.๔ การคัดเลือกผู้นำนักเรียนด้านจริยธรรม

๔. ปฏิบัติกิจกรรมตามศาสนาของตนตามความเหมาะสม

จะเห็นได้ว่านโยบายเหล่านี้เป็นแนวทางที่โรงเรียนในสังกัดจะต้องนำไปปฏิบัติหรือกำหนดนโยบายขึ้นมาให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว โดยส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรมตามคุณลักษณะต่างๆ ที่พึงประสงค์

^{๒๔} สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง, แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๘, (อ่างทอง: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕.

คุณลักษณะของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและมีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบัน ๑๐ ประการ คือ

๑. มีระเบียบวินัย
๒. มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม
๓. ขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ
๔. สำนึกในหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
๕. รู้จักคิดเป็น วิจาร์ณ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
๖. กระตือรือร้นในการปกครองระบบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติศาสนา พระมหากษัตริย์
๗. มีพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
๘. รู้จักพึ่งตนเอง มีอุดมคติ
๙. มีความภาคภูมิใจ รู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ
๑๐. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญ และสามัคคี

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรม เป็นคำที่มีผู้นำมาใช้ควบคู่กันอยู่เสมอๆ แม้คำสองคำนี้จะให้ความรู้ และความหมายที่คล้ายกัน แต่มีบางสิ่งๆ ที่จำแนก ให้เห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในเรื่องของจริยธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้นๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี^{๒๖}

ยนต์ ชุ่มจิต ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้องซึ่งอยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งพร้อมที่จะทำพฤติกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น หรือทั้งตนเองและผู้อื่น^{๒๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

^{๒๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๒๑๗

^{๒๗} ยนต์ ชุ่มจิต, ความเป็นครู, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ เอส พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๒๐๗

^{๒๘} ธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

^{๒๙} พลสิษฐ์ ศิริรักษ์, มนุษย์สัมพันธ์, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาวิชาการ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๘

ความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละเอียด และความกลัวบาป ความเคารพบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน^{๓๐}

กรมวิชาการ กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีในด้าน กาย, วาจา, และใจ ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติและสังคมความสงบสุข อันได้แก่หลักธรรมในศาสนาต่างๆ^{๓๑}

เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติ ทางกาย วาจา ใจ ใดๆ ที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ^{๓๒}

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ ได้กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง สภาพคุณงามความดี คนที่มีคุณธรรม หมายถึง คนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูง คนที่มีคุณธรรมนั้น นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่น^{๓๓}

ลิขิต ธีรเวคิน ได้ให้ความหมายของ “คุณธรรม” ว่า หมายถึง จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลศาสนาและอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วยปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณสังคมต้องมีจิตวิญญาณคุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดย พ่อ-แม่ สถาบันการศึกษา พรรคการเมือง และองค์กรของรัฐ^{๓๔}

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมที่สร้างความรู้สึกรู้สึกดี ชอบชั่วดีในทางศีลธรรมที่คุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี^{๓๕}

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นลักษณะของความรู้สึกรู้สึกดี คิดทางจิตใจ เป็นสภาพคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจของมนุษย์เป็นเวลายาวนาน เป็นตัวกระตุ้นให้มีการประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบที่ดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามทางจิตใจ เป็นคุณค่าของชีวิต ในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ให้เกิดความรักสามัคคี ความอบอุ่นมั่นคงในชีวิต ดังนั้นคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม

^{๓๐} พิสิษฐ์ ศิริรักษ์, มนุษย์สัมพันธ์, หน้า ๖๘

^{๓๑} กรมวิชาการ, **แนวทางพัฒนาจริยธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : กองวิจัยทางการศึกษา, ๒๕๓๙), หน้า ๑

^{๓๒} เพิ่มศักดิ์ วรรณยางกูร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : วังอักษร, ๒๕๔๗), หน้า ๕๗

^{๓๓} สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, **วิธีการจัดการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๕

^{๓๔} ลิขิต ธีรเวคิน, **คนไทยในอุดมคติ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ค, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

^{๓๕} ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **จิตวิทยาและจิตวิทยาพัฒนาการ**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕

๒.๓.๑ ด้านความซื่อสัตย์

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้กล่าวถึง ความซื่อสัตย์ ไว้ว่า ความซื่อสัตย์เป็นข้อหนึ่งในศีล ๕ อันเป็นเครื่องมือที่จะทำให้บุคคลที่อยู่ในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขเพราะศีล คือ ความปกติ ดังนั้นคนทุกคนจะต้องพูดกันด้วยความตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อกัน ถ้าใครโกหก หลอกลวงก็ผิดปกติไป ฉะนั้นเพื่อรักษาความปกติไว้ ศีลข้อที่ ๔ จึงขึ้นชื่อว่า คนจะต้องไม่พูดเท็จ คือ มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกัน หากบุคคลไม่รักษาความซื่อสัตย์สังคม ประเทศชาติ ก็จะไม่สงบสุข มีแต่ความหวาดระแวงกัน นอกจากนี้ยังส่งผลเสียต่อตนเอง คือ ทำให้เกิดโรคความจำเสื่อม ผู้ที่โกหกมากเข้าลงท้ายแม้กระทั่งตัวเองก็หลงลืมว่า เรื่องที่ตนพูดนั้นเป็นเรื่องจริงหรือโกหก^{๓๖}

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง มีความซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในสังคมวันนี้ ความซื่อสัตย์ได้กลับกลายเป็นเรื่องเล็กน้อยเมื่อคนส่วนใหญ่ละเลย ด้วยจิตสำนึกผิดชอบที่คิดว่าเป็นเรื่องที่สามารถปฏิบัติได้โดยง่าย แต่ในความจริงแล้วความซื่อสัตย์เป็นเรื่องท้าทายใจอยู่ทุกขณะจิต เราต้องตัดสินใจที่ตอบรับหรือปฏิเสธว่าเราจะยังเดินอยู่ในกรอบแห่งความถูกต้องหรือไม่ ความซื่อสัตย์ที่แท้จริงยังเป็นเรื่องที่ต้องวัดได้ในขณะที่ยังไม่มีใครควบคุม ไม่มีใครรู้ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครมาคอยบังคับอีกด้วย

ความซื่อสัตย์เป็นสิ่งที่มาจากใจจริง ความซื่อสัตย์ในสังคมจัดเป็นปัญหาระดับชาติที่เริ่มตั้งแต่ตัวบุคคล สังคม และประเทศชาติ ภัยร้ายของความไม่ซื่อสัตย์ในสังคมมีมูลเหตุจากค่านิยมในการวัดความสำเร็จจากความมั่นคงแห่งอำนาจเงินและวัตถุ ก่อให้เกิดพฤติกรรมการดำเนินชีวิตในลักษณะกอบโกย ฉ้อฉล คดโกง ใช้สิทธิพลขู่บังคับแลกกับความมั่งคั่งให้มากและรวดเร็วที่สุด

การดำเนินชีวิตที่ไม่ซื่อสัตย์ จะกลายเป็นความน่าเศร้าในระยะต่อไป บุคคลเหล่านี้อาจจะไม่รู้ตัวตนเองได้ยึดความล้มเหลวที่ถูกปิดซ่อนมองไม่เห็นไว้ด้วยความหลงผิด เพราะแท้จริงแล้วมันคือ ความล้มเหลวที่เปรียบเสมือนระเบิดเวลาแห่งความหวาดกลัวที่เกรงว่าคนจะจับได้ เป็นเหมือนหนามเล็กๆ ที่คอยทิ่มแทงใจการตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์เป็นเรื่องของความจำใจเป็นไม่มีใครปรารถนาอยู่ในสังคมที่ปราศจากความซื่อสัตย์เพราะจะต้องอยู่อย่างหวาดระแวงและไม่มีความสุข เราต่างก็ปรารถนาความจริงใจจากกันและกันทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์จากครอบครัว ชุมชน หรือสังคม^{๓๗}

^{๓๖}พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับทางก้าวหน้า, (คณะกรรมการธิการการศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๗๖-๘๐.

^{๓๗}บทความความซื่อสัตย์, แหล่งที่มา. 21874-01.blogspot.com/2012/01/blog-post.htmlTranslate this page.[สืบค้น ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗],

หลักความสุจริต ๓ ประการ

คนที่มีความซื่อสัตย์จะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในหลักความจริงและความถูกต้องในการดำเนินชีวิต ประพฤติตรงตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย วาจา ใจ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด คนมีศีลธรรมหรือมีมนุษยธรรม ที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นอารยชน จะมีความประพฤติดี ประพฤติชอบ และมีความซื่อสัตย์ สุจริต ๓ ประการ ดังนี้คือ

๑. กายสุจริต เป็นความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ตรงตามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย ละเว้นการบีบคั้น เบียดเบียน มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน ไม่แย่งชิงลักขโมย หรือเอารัดเอาเปรียบ แต่เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน ไม่ประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

๒. วาจาสุจริต เป็นความสุจริตทางวาจา ทำสิ่งที่ตรงตามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ ไม่พูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่ส่งเสริมสามัคคี ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง รวมถึงละเว้นจากการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้อพูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ และถูกกาลเทศะ

๓. มโนสุจริต เป็นความสุจริตทางใจ ทำสิ่งที่ตรงตามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้ คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้ผ่องแผ้วกว้างขวาง ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำให้ลาย แต่ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตตา มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมชาติของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

สรุปได้ว่า ด้านความซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรงไม่เอินเอียงไม่มีเล่ห์เหลี่ยมมีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติ ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา ไม่ใช่เล่ห์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

๒.๓.๒ ด้านความกตัญญู

คุณธรรมนำความรู้มุ่งมั่นขยายโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพให้กว้างขวางและทั่วถึงโดยคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรมจิตใจและปัญญานอกเหนือจากการยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษานอกจากนี้ ได้ส่งเสริมสร้างความตระหนักจิตสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงความสมานฉันท์สันติวิธีวิถีประชาธิปไตยและในการร่วมส่งเสริมให้เกิดมิติใหม่ที่มีคุณค่าต่อการคัดเลือกบุคคลเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาจึงจัดให้มีการพัฒนาระบบการประเมินคุณธรรมที่เป็นรูปธรรมมีความเที่ยงตรงเป็นที่ยอมรับของมหาวิทยาลัยและสังคมการประเมินคุณธรรมของนักเรียนให้เป็นระบบต้องดำเนินการอย่างละเอียดและรอบคอบสถานศึกษาจำเป็นต้องทำความเข้าใจและชี้แจงให้ผู้ปกครองผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องรับทราบบทบาทของตนในการร่วมส่งเสริมสนับสนุนการทำ

กิจกรรมความดีของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ประสงค์จะนำเสนอผลงานเพื่อขอรับการพิจารณาคัดเลือกเข้าศึกษาใน สถาบันอุดมศึกษาตามโครงการพิเศษ^{๓๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง ความกตัญญูไว้ว่า คือ กตัญญูกตเวที หมายถึงผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น ๒ คือ^{๓๙}

๑. กตัญญู หมายถึง รู้คุณท่าน

๒. กตเวที หมายถึง ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของความกตัญญู-กตเวที ในแง่มุมต่าง ๆ ไว้มากมาย ในที่นี้ขอประมวลพอสังเขป ได้แก่ ความกตัญญู-กตเวทีเป็นพื้นฐานของคนดี ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ความกตัญญู-กตเวทีถือเป็นภูมิของสัตบุรุษ ดังนี้

ประการแรก ความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้นฐานของคนดี เป็นพื้นฐานของคนดี เพราะเป็นรากฐานของคุณธรรมอื่น ๆ คนผู้มีความกตัญญูกตเวทีจะเป็นผู้ฝึกฝนในการทำความดีมากขึ้น

ประการที่สอง ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี เป็นเครื่องหมายของคนดี ผู้ใดมีคุณธรรมข้อนี้ ผู้นั้นมีเครื่องหมายของคนดี เครื่องหมายของคนดีได้กล่าวไว้มากมาย ความกตัญญูกตเวทีตาธรรมถือเป็นคุณสมบัติของคนดี “บุคคลใดเป็นคนกตัญญูกตเวทีเป็นปราชญ์ มีกัลยาณมิตรและมีความรักดีมั่นคง ช่วยกระทำความดีของมิตรที่ตกยากด้วยความเต็มใจ บัณฑิตเรียกคนเช่นนั้นว่า สัตบุรุษ

ประการที่สาม ความกตัญญูกตเวทีถือเป็นภูมิของสัตบุรุษ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญูและความเป็นคนกตเวทีทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ

พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต) ได้กล่าวถึง ความกตัญญูไว้ว่า หมายถึง บุคคลผู้รู้คุณของคนอื่น กตเวที หมายถึง บุคคลที่ตอบแทนผู้มีคุณแก่ตน ดังนั้น คำว่ากตัญญูกตเวที จึงหมายถึง บุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้ว และทำตอบแทนบุคคลที่มีคุณ และสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เรานั้นมีมากมายยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์^{๔๐}

^{๓๘} ภิขมา วรวรรณ ณ อยู่ธยา, **แนวทางการประเมินคุณธรรมของผู้เรียน**, นักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร), หน้า ๘๗.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^{๔๐} พระเทพคุณาภรณ์, (โสภณ โสภณจิตโต.), **ความกตัญญู**, เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชรวิหาร, กรุงเทพมหานคร : (ข้อมูล ๒๕๓.ค.๕๕), หน้า ๒๒.

หลักความกตัญญู

กตัญญูกตเวทิตี คือ การแสดงถึงการรู้คุณและการสนองคุณต่อพ่อ แม่ บุพการี บุคคลในครอบครัว ผู้มีพระคุณ ครู โรงเรียน ชุมชนและสังคม ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สิ่งซึ่งสมควรแก่ความกตัญญูแบ่งได้เป็น ๕ ประการ ได้แก่

๑. กตัญญูต่อบุคคล คือ ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่านให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิณฑบาตดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม จะต้องตามระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก ให้ปฏิบัติตัวให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ เป็นพุทธมามกะสมชื่อ

๒. กตัญญูต่อสัตว์ คือ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณี ไม่เขี้ยวตม้นจนเหลือเกิน

๓. กตัญญูต่อสิ่งของ คือ ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือ ธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ

๔. กตัญญูต่อบุญ คือ รู้ว่าคนเราเกิดมามีอายุยืนยาว ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็เนื่องมาจากผลของบุญ จะไปสวรรค์หรือกระทั่งไปพระนิพพานได้ก็ด้วยบุญ กล่าวได้ว่า ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยบุญ ทั้งบุญเก่าที่ได้สะสมมาดีแล้ว และบุญใหม่ที่เพียรสร้างขึ้นประกอบกัน จึงมีความรู้คุณของบุญ มีความอ่อนน้อมในตัวเอง ไม่ดูถูกบุญ ตามระลึกถึงบุญเก่าให้จิตใจชุ่มชื่น และไม่ประมาทในการสร้างบุญใหม่ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

๕. กตัญญูต่อตนเอง คือ รู้ว่าร่างกายของเรานี้เป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะได้อาศัยใช้ในการทำความดี ใช้ในการสร้างบุญกุศลนานาประการเพื่อความสุข ความเจริญก้าวหน้า แก่ตนเองต่อไปจึงทะนุถนอมดูแลร่างกายรักษาสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยการกินเหล้าเสพสิ่งเสพติด

สมชา ฐานวฑฺฒโน ได้ให้ความหมายว่า กตัญญู คือ ความรู้คุณ หมายถึงการเป็นผู้มีใจกระจำมีสติปัญญาบริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้กระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้วไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม เช่น เลี้ยงดู สอนให้ที่พัก ให้งานทำ ฯลฯ ย่อมระลึกถึงด้วยความซาบซึ้งอยู่เสมอไม่ลืมอุปการคุณของที่ตนทำไว้แล้ว รู้ว่าตนเองพ้นจากภัยอันตรายทั้งหลาย ได้ดีมีสุขในปัจจุบันก็เพราะบุญทั้งหลายที่เคยทำไว้ในอดีตส่งผลให้จึงไม่ลืมอุปการะของบุญนั้นเลย และสร้างสมบุญใหม่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ^{๔๑}

กตัญญู คือรู้คุณค่าหมายความว่า ใครทำอะไรก็ไม่ลืม ระลึกถึงบุญคุณอยู่เสมอ กตเวทิตี แปลว่า แทนบุญคุณหมายความว่า ตอบแทนบุญคุณท่าน รวมความว่ากตัญญูกตเวทิตี หมายความว่า

^{๔๑}สมชาย ฐานวฑฺฒโน, มงคลชีวิต ๓๘ ประการ ฉบับทางก้าวหน้า, จัดพิมพ์โดย คณะกรรมการการศึกษา (การศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา, ๒๕๓๐), หน้า ๖๗.

ว่าผู้อุปการคุณท่านทำแล้วและตอบแทน คนดีต้องมีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมายถ้าไม่มีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมายก็ยังไม่ได้ว่าเป็นคนดี

สรุปได้ว่า ด้านกตัญญูกตเวที คือ ความรู้คุณ ความเป็นผู้มีใจกระจ่าง มีสติ มีปัญญา บริบูรณ์ รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้วแก่ตน ผู้ใดก็ตามที่ทำคุณแก่ตนแล้ว ไม่ว่าจะมากก็ตาม น้อยก็ตามแล้วก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้งไม่ลืมเลย

๒.๓.๓ ด้านความขยัน

ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อดทน ความขยัน ต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการทางการศึกษาได้ให้ความหมายต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึง ทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์ ไว้ว่า คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญญะที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี สมชีวิตา เลี้ยงชีวิต ตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้^{๔๒}

หลักทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์

ความขยันหมั่นเพียร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิต คนขยันหมั่นเพียรย่อมพึ่งตนเองและครองตนได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมสำหรับการดำรงชีวิตในโลกนี้ก่อนจะบรรลุถึงพระนิพพานไว้หลายประการ เพื่อจะได้ใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ เกื้อกูลในภพนี้ เพื่ออยู่ในภพนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในชาตินี้ เรียกว่า ทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญญะที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ ได้แก่^{๔๓}

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการทำงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการทำงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ อย่างไรก็ตามขยันอย่างเดียวก็ยังไม่พอ จะต้องรู้จักพัฒนาศักยภาพของตนให้สูงขึ้นเรื่อยๆ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ ทรัพย์ที่หามาได้ควรจะจัดการบริหารเป็นสัดส่วน

^{๔๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๖.

^{๔๓} กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๐.

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สันทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เมื่อคบคนดี แบบอย่างของคนดีจะเป็นแรงบันดาลใจให้เรา ที่จะพัฒนาตนเองให้ เทียบกับความสามารถและความสามารถของมิตร

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุษสุร่ายพุ่มพายนึก ไม่ให้ผิเดื่อนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือ รายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

เนื่องจากธรรม หมายถึง การนำมนุษย์เข้าถึงความดีงาม และการคงความดีงาม ให้ดำรงอยู่ในสังคมตลอดไป จึงเป็นเครื่องวัด หรือเป็นตัวกำหนดความสำเร็จ ในการกระทำทุกอย่างของคน ดังนั้น หลักธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น และมีความสำคัญ ในการดำเนินชีวิตของทุกคน ทั้งโดยส่วนตัว และส่วนรวม เพราะหลักธรรม เป็นเหมือนแสงสว่างส่อง ทางให้ชีวิต เมื่อเห็นทางข้างหน้า สว่างไสว ชีวิตย่อมดำเนิน ตามทิศทางที่ถูกต้อง ดังคนที่มีสายตาดี ย่อมสามารถ เลือกเดินทางที่ สะดวกที่สุด และดีที่สุดได้ หลักธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อชีวิต ดังนี้^{๔๔}

๑. เป็นเครื่องกำหนดจุดหมายของชีวิต
๓. เป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับชีวิต และสังคมที่ดีงาม
๔. เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ของการดำรงชีวิตของบุคคล
๕. เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเข้าใจตนเองผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างแท้จริง
๖. เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือหล่อหลอมชีวิตของบุคคล
๗. เป็นพลังนำทางในการดำรงชีวิต
๗. จำเป็นสำหรับการเข้าใจตัวของตัวเองอย่างแท้จริง
๘. เป็นกรอบและแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

สุวรรณ วิเชียรรัตน์ ได้กล่าวถึง ความประหยัด ไว้ว่า คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ^{๔๕}

จรุงภรณ์ กลางบุรีมย์ ได้กล่าวถึง ความประหยัด ไว้ว่า คือ การรู้จักใช้ทุกสิ่งทุกอย่าง รอบตัวอย่างคุ้มค่า ไม่เพิ่มภาระให้กับผู้อื่นอีก อยู่ทุกชั่วขณะจิต ตลอดเวลา^{๔๖}

สรุปได้ว่า ด้านความขยัน คือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การทำงานอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ อดทน ความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กับการใช้สติปัญญา แก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จ

^{๔๔} หลักธรรมกับชีวิต, แหล่งที่มา: www.ipesp.ac.th/learning/panomprai/html/index2.html [สืบค้น ๒๑ เมษายน ๒๕๕๗],

^{๔๕} สุวรรณ วิเชียรรัตน์, ความประหยัด, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองกระทุ่ม ตำบลเขากวางทอง อำเภอหนองฉาง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุทัยธานี,

^{๔๖} จรุงภรณ์ กลางบุรีมย์, ความประหยัด, www.ptt/oknation.net/blog. (๑๒ ต.ค.๕๕).

๒.๓.๔ ด้านความประหยัด

ราชบัณฑิตยสถาน ได้กล่าวถึง ประหยัด ไว้ว่า คือ การยับยั้ง ระวังระวัง โดยประหยัดปากประหยัดคำหรือการใช้จ่ายแต่พอสมควรแก่ฐานะ^{๔๗}

ความสันโดษ ความยินดีพอใจตามมีตามได้ตามกำลังและความจำเป็นของตน การดำรงชีวิตอยู่ของประชาชนในปัจจุบัน ถูกเหตุปัจจัยต่างๆ หลากหลายมากระทบกระทั่ง เบียดเบียนอยู่ทุกเมื่อ ซึ่งล้วนแต่ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่สามารถดำเนินชีวิตตามสมควรแก่สภาพที่ควรจะเป็นให้อยู่ดีมีสุขได้สันโดษ โดยทั่วไปมี ๓ ประการ คือ^{๔๘}

๑. ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามที่มีตนได้มา คือตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมาได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหนก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น ไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้มา ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่พึงได้ หรือเกินไปกว่าที่ตนจะพึงได้โดยถูกต้องชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาสิ่งของของคนอื่นได้ จนเกิดความริษยา

๒. ยถาพลสันโดษ ความยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยของตน มีความพอใจในการจัดสรรหน้าที่การงาน จัดสรรการศึกษาศิลปวิทยา และจัดสรรคุณธรรมเพื่อปฏิบัติให้สมกับกำลังสติปัญญาของตนเอง เลือกทำในสิ่งที่ตนเองถนัดแล้วตั้งใจปฏิบัติให้ก้าวหน้าไปตามกำลังแต่ละ อย่างด้วยความขยันหมั่นเพียร

๓. ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามสมควร หรือยินดีตามที่เหมาะสมกับภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน ไม่นึกคิดอยากได้ทรัพย์สินสมบัติที่ล้ำค่าเกินฐานะของตนเอง บางครั้งแม้จะได้สิ่งที่เกินฐานะของตนเองมากก็ไม่ลุ่มหลงว่าเป็นสิทธิ์ที่ควร จะได้ กลับเห็นว่าสิ่งที่ได้มานั้นล้ำค่า ควรให้คนอื่นได้มีส่วนร่วมดูแลรักษาหรือบริโภคใช้สอยด้วย โดยการทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมรอบข้าง^{๔๙}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) ได้กล่าวถึง ความประหยัด ไว้ว่า คือ นิสัยประหยัดนั้นที่พึงปรารถนามีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๕๐}

๑. ประหยัดกิริยา คือ ระวังระวังอาการเคลื่อนไหวของร่างกายที่ปรากฏออกมาทางอิริยาบถทางสรีระและทางจรรยา มารยาทให้อยู่ในฐานะที่พอควร ระเบียบวินัยดีงาม

^{๔๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๗๑๓.

^{๔๘} พระเทพคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตโต ป.ธ. ๙) เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร วรวิหาร แหล่งที่มา. watdevaraj@hotmail.com. ที่มา..ข่าวสดรายวัน [วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๒],

^{๔๙} อาศรมพุทธบุตร เกาะสีซัง ชลบุรี, แหล่งที่มา. www.oknation.net/blog/print.php?id=442070. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖),

^{๕๐} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, (พิมพ์ ธรรมธโร), การประหยัด, วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร, แหล่งที่มา. www.oknation.net/blog/print.php?id=442070. (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖),

๒. ประหยัดปาก ทั้งในหน้าที่พูดหรือส่งภาษา และในหน้าที่ บดเคี้ยวอาหาร กล่าวคือ รู้จักเลือกพูดคำจริงและพูดได้ประโยชน์ ไม่พูดคำชั่ว ไม่พูดเกินตัว ยุแหย่เสียดสี ส่วนประหยัด เหมาะกับฤดูกาล กินแต่พอดี ไม่มากไม่น้อยจนอึดโรยอ่อนกำลัง

๓. ประหยัดความคิด คือ เหนียวรั้งใจไว้ไม่ให้ไปในทางชั่ว ไม่ให้ไปตามอารมณ์หรือตามความต้องการของร่างกาย

๕. ประหยัดเวลา คือ เป็นผู้รู้จักกาลสมัย ส่วนในคราวที่ควรด่วน ช้าในคราวที่ควรช้า จัดสรรเวลาเป็น

๖. ประหยัดทรัพย์ คือ รู้จักใช้ทรัพย์ให้เกิดผล รอบคอบละเอียดถี่ถ้วน รู้จักบุญระทรัพย์เก่าเท่า ๆ กับรู้จักหาทรัพย์ใหม่ รู้จักแบ่งรายได้ไว้ใช้ในคราวจำเป็น หาได้มากก็ควรแบ่งเก็บให้มาก หาได้น้อยก็ควรแบ่งเก็บได้น้อย ถ้าหาได้ไม่พอจ่ายก็ต้องลดรายจ่ายลงหรือลงแรงหารายได้เพิ่มมากขึ้นจนพอเหมาะ

หลักความสันโดษ ๓

สันโดษ ๓ (ความยินดี ความพอใจ ความยินดีด้วยของของตนซึ่งได้มาด้วยริ้วแรง ความเพียรโดยชอบธรรม ความยินดีด้วยปัจจัยสี่ ความรู้จักออมรู้จักพอ ได้แก่^{๕๑}

๑. ยถาลาภสันโดษ ได้แก่ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามที่พึงได้ หมายถึง ตนได้สิ่งใดมาหรือเพียรหาสิ่งใดมาได้ เมื่อเป็นสิ่งที่ตนพึงได้ ไม่ว่าจะหยาบหรือประณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้นไม่ติดใจอยากได้สิ่งอื่น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวายเพราะสิ่งที่ตนไม่ได้ ไม่ปรารถนาสิ่งที่ตนไม่ได้พึงได้หรือเกินไปกว่าที่ตนพึงได้โดยถูกต้อง ชอบธรรม ไม่เพ่งเล็งปรารถนาของที่คนอื่นได้ ไม่ริษยาเขา

๒. ถยาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง คือ ยินดีแต่พอแก่กำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน ไม่ยินดีอยากได้เกินกำลัง ตนมีหรือได้สิ่งใดมาอันไม่ถูกต้องกับกำลังร่างกายหรือสุขภาพ เช่น ภิกษุได้อาหารบิณฑบาตที่แสดงต่อต่อโรคของตน หรือเกินกำลังการบริโภคใช้สอย ก็ไม่หวงแหนเสียดายเก็บไว้ให้เสียเปล่า หรือฝึกฝนใช้ให้เป็นโทษแก่ตนยอมสละให้แก่ผู้อื่นที่จะใช้ได้ และรับหรือแลกเอาสิ่งที่ถูกโรคกับตน แต่เพียงที่พอแก่กำลังการบริโภคใช้สอยของตน

๓. ยถาสรูปสันโดษ ยินดีตามความสมควร คือ ยินดีตามที่เหมาะสมกับตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางชีวิต และจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน เช่น ภิกษุไม่ปรารถนาสิ่งของอันไม่สมควรแก่สมณภาวะ หรือภิกษุบางรูปได้ปัจจัยสี่ที่มีค่ามาก เห็นว่าเป็นสิ่งสมควรแก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติที่น่านับถือ ก็นำไปมอบให้แก่ผู้นั้น ตนเองใช้แต่สิ่งพอประมาณหรือภิกษุบางรูปกำลังประพฤติวัตรขัด เกลาตน ได้ของประณีตมา ก็สละให้แก่เพื่อนภิกษุรูปอื่น ๆ ตนเองเหลือหาของปอน ๆ มาใช้หรือตนเองมีโอกาสนจะได้ลาภอย่างหนึ่ง แต่รู้ว่าสิ่งนั้นเหมาะสมหรือเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อื่นที่เชี่ยวชาญถนัดสามารถด้านนั้น ก็สละลาภถึงแก่ท่านผู้นั้น ตนรับเอาแต่สิ่ง

^{๕๑} พ.ช.อ.(บาลี) ๑/-/๑๒๖-๑๒๘.

ที่เหมาะสมกับตน อนึ่ง สันโดษ ๓ นี้ พระอรรถกถาจารย์^{๕๒} อธิบายถึงความพอเพียง ความพอเหมาะพอดีในการใช้ทรัพยากร เพื่อลดการสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ลดความฟุ่มเฟือยที่เกินพอดี รวมถึงความพอเพียงแห่งจิตด้วยการยึด หลักว่า “พอใจในสิ่งที่ตนมี” ยินดีในสิ่งที่ตนได้ ใช้จ่ายตามความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

สรุปได้ว่า ด้านความประหยัด คือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณ ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้และหลักการจัดการการเรียนรู้

แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันล้วนเป็นการเสนอมุมมองเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่สามารถอ้างอิง ตรวจสอบได้ด้วยหลักการและเหตุผล และสามารถประยุกต์ใช้ได้ไม่ยากนักผู้เขียนได้รวบรวมทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และเห็นว่าสามารถนำแนวคิดจากทฤษฎีไปประยุกต์สู่หลักการจัดการการเรียนรู้ได้อย่างมีความหมายทั้ง ต่อผู้เรียนและผู้สอน ดังนี้

๑. ทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike's Connectionism Theory)^{๕๓}

ธอร์นไดค์ (Thorndike) เป็นนักจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยมมีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบ บุคคลมีการลองผิดลองถูก (Trial and Error) ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบวิธีที่ดี และเหมาะสมที่สุด ในการแก้ปัญหาและเป็นการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ กฎการเรียนรู้ของธอร์นไดค์ (Thorndike) สรุปได้ดังนี้

๑. กฎแห่งผลลัพธ์ ระบุว่าความรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้วจะก่อให้เกิดผลต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้โดยวิธีการลองผิดลองถูก เมื่อบุคคลได้รับผลจากการกระทำของตนในลักษณะที่ตนเองพึงพอใจ โดยเฉพาะการได้รับรางวัล ย่อมอยากจะเรียนรู้ต่อไป แต่ถ้าได้รับผลที่ไม่พึงพอใจก็จะทำให้ไม่อยากเรียนรู้อีก ดังนั้น การได้รับผลที่พึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเรียนรู้

๒ กฎแห่งความพร้อมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่จะทำให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๓ กฎแห่งการฝึกหัด การกระทำและการปฏิบัติจริงของผู้เรียนเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็ง การฝึกหัดหรือกระทำบ่อย ๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๒.

^{๕๓}พรพิมล พรพิระชนม์, ดร.การจัดการกระบวนการเรียนรู้, หน้า ๓๖.

คงทนถาวร ถ้าไม่ได้ฝึกหรือกระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้นั้นจะไม่คงทนถาวร และในที่สุด อาจลืมได้จากแนวคิดทฤษฎีการเชื่อมโยงของธอร์นไดค์ (Thorndike) สามารถสรุปหลักการจัดการการเรียนรู้ได้ดังนี้

๑. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ต้องอาศัยทั้งการฝึกหัดและการได้รับรางวัลการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนแบบลองผิดลองถูกบ้าง (ในสถานการณ์ที่เหมาะสม) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา จดจำการเรียนรู้ได้ดี และเกิดความภาคภูมิใจในการที่ได้ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง

๒. การสำรวจความพร้อมหรือการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำก่อนการสอนบทเรียน เช่น การสำรวจความรู้พื้นฐานเพื่อดูว่าผู้เรียนมีความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนต่อไปหรือไม่

๔. หากต้องการให้ผู้เรียนมีทักษะในเรื่องใดจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแท้จริงก่อน แล้วจึงให้ฝึกฝนโดยการกระทำสิ่งนั้นบ่อย ๆ แต่ไม่ควรให้กระทำในลักษณะซ้ำซากเพราะจำทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายได้

๕. การให้ผู้เรียนได้รับรู้ผลของการกระทำที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว โดยเฉพาะผลที่ตนพึงพอใจจะช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ การศึกษาว่าสิ่งใดเป็นสิ่งเร้าหรือรางวัล ที่ผู้เรียนพึงพอใจ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

๒. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขของสกินเนอร์ (Skinner's Operant Conditioning theory)

สกินเนอร์ (Skinner) เป็นนักจิตวิทยากลุ่มพฤติกรรมนิยมได้ทำการทดลองเกี่ยวกับการเสริมแรงโดยนำหนูที่หิวจัดใส่กล่อง ภายในมีคันบังคับให้อาหารตกลงไปในกล่องได้ ตอนแรกหนูจะวิ่งชนตามจุดต่าง ๆ ในกล่อง เมื่อชนถูกคันจะมีอาหารตกมาให้กิน ทำหลาย ๆ ครั้ง พบว่าหนูจะกดคันให้อาหารตกลงไปได้เร็วขึ้น^{๕๔}

ทฤษฎีแรงจูงใจทางหลักคุณธรรม

การที่บุคคลจะกระทำพฤติกรรมทางคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ นั้น ความต้องการกระทำเป็นสาเหตุสำคัญ เพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck and Havighurst) ก็เห็นความสำคัญนี้ และเชื่อว่าการควบคุมของอีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Superego) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรมเพื่อผู้อื่นอย่างสมเหตุสมผล นักทฤษฎีทั้งสองเห็นว่าพลังควบคุมของอีโก้ในบุคคลจะมีมากหรือน้อยก็ได้ และแต่ละบุคคลจะมีพลังควบคุมอีโก้และซูเปอร์อีโก้ในส่วนผสมที่ไม่เท่ากัน และอาจแบ่งบุคคลตามลักษณะทั้งสองนี้ร่วมกันออกเป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑. พวกปราศจากจริยธรรม หมายถึง พวกที่มีพลังทั้งสองน้อยมาก โดยบุคคลจะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว เป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้บุคคลประเภทนี้ถูกควบคุมโดยเห็นแก่ตัวของตนเอง

^{๕๔}ศิริบุรณ์ สายโกสุม,รศ.ดร. จิตวิทยาการศึกษา, หน้า ๑๐๗ - ๑๑๕.

๒. พวกเขาแต่ได้ หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้ น้อย แต่พลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มีมากขึ้นแต่จัดอยู่ในประเภทปานกลางค่อนข้างน้อยบุคคลประเภทนี้จะยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและกระทำทุกอย่างเพื่อความพอใจและผลได้ ตัวเองเป็นคนไม่จริงใจ ลักษณะปรากฏตั้งแต่วัยเด็กตอนต้น และในคนบางประเภทจะติดตลบไปจนตาย

๓. พวกเขาคล้ายตาม หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้ น้อยเหมือนสองประเภทแรก แต่มีพลังควบคุมของ ซูเปอร์อีโก้มากกว่า คืออยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมากพวกนี้จะยึดพวกพ้องเป็นหลัก คล้ายตามผู้อื่นโดยไม่ไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของสังคมและกลุ่ม

๔. พวกตั้งใจจริงแต่ขาดเหตุผล หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้ในระดับปานกลาง แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มาก จะเป็นผู้อยอมรับกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมเข้าไปในลักษณะของตนเอง จะเป็นผู้ตามกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด เห็นว่ากฎเกณฑ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะก่อผลเสียต่อผู้อื่นก็ไม่สนใจ บุคคลประเภทนี้จะเป็นหลักของชุมชน เพราะมีความมั่นคงของการกระทำและความเชื่อ คนอื่นเห็นง่าย แต่ขาดความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล คนประเภทนี้จึงยังเป็นคนไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม

๕. พวกเขาเห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล คือบุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้มากและในขณะเดียวกันก็มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มากด้วย ซึ่งทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการกระทำตามกฎเกณฑ์ ของสังคม และความสมเหตุสมผล โดยยึดการเห็นแก่ผู้อื่นทั่วไปเป็นหลัก บุคคลประเภทนี้ มีความสามารถในการควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล ไม่ตกอยู่ในอิทธิพลของสังคม หรืออยู่ในอิทธิพลของสังคมอย่างปราศจากเหตุผล บุคคลประเภทนี้จะทำอะไรต้องพิจารณาอย่างสมเหตุสมผลเพื่อผู้อื่น และพร้อมที่จะร่วมมือกับสังคม คนประเภทนี้มีไม่มากในสังคม แต่นักทฤษฎีทั้งสองเชื่อว่าเป็นบุคลิกภาพที่พัฒนาสูงสุดของมนุษย์จากการวิจัยลักษณะของบุคคลตามทฤษฎีนี้ปรากฏว่าผู้ถูกศึกษาแต่ละคนจะมีลักษณะผสมหลายประเภทพร้อมกัน แต่จะสามารถเห็นลักษณะที่เด่นชัดที่สุดของแต่ละบุคคลได้ไม่ยากนักเด็กแต่ละคนจะเริ่มมีบุคลิกประเภทใดประเภทหนึ่งที่กล่าวนมาแล้วนี้ตั้งแต่อายุ ๑๐ ปี แต่ยังไม่เด่นชัดนัก แต่เมื่อโตขึ้นบุคลิกภาพประเภทนั้นจะเด่นชัดขึ้นทุกที^{๕๕}

สรุปได้ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด ซึ่งเกิดจากการดู ได้ยิน ตมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัส การอ่าน การนึกคิด การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้ เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขันหรือ

^{๕๕} ไพบุลย์ ขำขันมะลิ, “การพัฒนาการดำเนินงานเสริมสร้างวินัยด้านความรับผิดชอบของนักเรียนโรงเรียนหนองตอวิทยา อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด”, การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘).

ความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขและสถานการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดบางระโห่ง (ภิรมย์ศิริ) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

ประยูทธ สาริมาน ได้วิจัยเรื่องความคิดเห็นของครูพลศึกษาเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังความมีน้ำใจเป็นนักกีฬาให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงวิธีการปลูกฝังความมีน้ำใจเป็นนักกีฬาของครูพลศึกษาในโรงเรียนขณะมีการเรียนการสอนในชั้นเรียนวิชาพลศึกษาในระดับมัธยมศึกษา โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลส่งไปให้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูพลศึกษาทั่วประเทศ จำนวน ๒๘๔ คน และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาร้อยละ ๗๓.๐๐ ข้อมูลที่ได้มาแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยปรากฏว่า ๑. ในการสอนเรื่องน้ำใจนักกีฬาเกี่ยวกับการเป็นผู้เล่นที่ดี ครูพลศึกษาได้เน้นเรื่องของการเคารพเชื่อฟังคำตัดสินและกรรมการในการตัดสินโดยตลอด รองลงมาคือการปฏิบัติตามกติการะเบียบข้อบังคับ ๒. ในการสอนเรื่องน้ำใจนักกีฬาที่เกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ดี ครูพลศึกษาเน้นในเรื่องการให้เกียรติผู้ตัดสินกรรมการและผู้เล่นทั้งสองฝ่าย รองลงมาคือการแสดงความเคารพและยอมรับคำตัดสินของผู้ตัดสินและกรรมการตลอดเวลาการแข่งขัน เช่น ไม่ยั่วยุ ด่าทอ แหย่หยัน ให้ผู้ตัดสินและกรรมการ ๓. ในการสอนเรื่องน้ำใจนักกีฬาที่เกี่ยวกับคุณลักษณะน้ำใจนักกีฬาด้านอื่น ๆ ครูพลศึกษาเน้นในเรื่องการให้นักเรียนรู้จักการให้อภัยในความผิดพลาดของเพื่อนร่วมทีมมากที่สุด รองลงมาคือการให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ๔. ในด้านวิธีการสอน ครูพลศึกษาใช้วิธีสอนแบบบรรยายสอดแทรกในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่เล่นกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสอนแบบบรรยายหรืออภิปรายโดยครูพลศึกษาเอง นอกจากนี้พบว่าครูพลศึกษาได้สอนในเรื่องความมีน้ำใจเป็นนักกีฬาทุกครั้งในชั่วโมงสอนพลศึกษาแต่ไม่ค่อยจริงจังกับการสอนเท่าที่ควร เนื่องจากไม่มีเอกสาร ไม่มีหนังสือที่จะให้ค้นคว้าในการเตรียมสอน และมีเวลาในการสอนวิชาพลศึกษาแต่ละคาบน้อยเกินไปทำให้ไม่สามารถบรรจุเนื้อหาเรื่องนี้เข้าไปในการสอนได้มากเท่าที่ควร ๕. การปรับปรุงวิธีการสอนเรื่องน้ำใจนักกีฬาของครูพลศึกษา ครูพลศึกษาเห็นว่า ควรจะปรับปรุงในสิ่งต่อไปนี้ตามลำดับคือ การมีน้ำใจนักกีฬาของครูพลศึกษาโดยการทำตนให้เป็นตัวอย่าง ครูพลศึกษาควรมีความรู้ในเรื่องน้ำใจนักกีฬาดีขึ้น การเห็นความสำคัญของน้ำใจนักกีฬาของครูพลศึกษา^{๕๖}

พระมหาเดชศักดิ์ ธีรปญโญ ได้วิจัยเรื่อง จริยศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่

^{๕๖} ประยูทธ สาริมาน, “ความคิดเห็นของครูพลศึกษาเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังความมีน้ำใจเป็นนักกีฬาให้กับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖).

ที่ใช้สอนนักเรียนค่อนข้างยากทำให้นักเรียนไม่เข้าใจในหลักธรรม อาจเป็นเพราะว่า ทักษะการสอนของครูไม่พัฒนาขึ้น เด็กขาดแรงจูงใจ ครูผู้สอนไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางประเด็น ซึ่งเป็นแนวความคิดด้านพุทธปรัชญา และปัจจุบันการสอนหลักธรรมในสถานศึกษาเน้นให้ความรู้ได้มากกว่าการสอนภาคปฏิบัติ ส่วนด้านคุณธรรมและจริยธรรม จะต้องดำเนินการให้นักเรียน มีความรู้ความเข้าใจนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว และประเทศชาติ^๗

พระมหาวัฒน์ วฑฒนสุธี (อุปคา) ได้วิจัยเรื่อง คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภัชิตลำนนา ผลการศึกษาพบว่าประวัติพัฒนาการพระพุทธศาสนาของลำนนาและอิทธิพลการสอนเรื่องคุณธรรม รวมถึงการจำแนกลักษณะของคุณธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภัชิตลำนนา ๙ หมวด มาศึกษาเปรียบเทียบตามที่มีเนื้อหาที่ปรากฏสอดคล้องอยู่ในสุภัชิตลำนนา^๘

พระมหาประหยัด ปณญาวโร (สุนนท์) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาจริยธรรมที่ปรากฏในคากลอน ผลการศึกษาพบว่า จริยธรรมในสังคัมมอยู่ ๒ ลักษณะ คือ จริยธรรมด้านจารีตและจริยธรรมด้านหลักคาสอนทางพระพุทธศาสนา ชาวอีสานนับถือพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คาสอนที่ปรากฏในคากลอนเป็นคาสอนในระดับโลกียะ ซึ่งเป็นรากฐานจริยธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต และเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคม^๙ คาสอนที่ได้รับการเสนอข้อบ่งชี้ที่สุด คือ คาสอนในเรื่องบุญกรรม^{๑๐}

พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (พระมหาตุ้ กิตติวณโณ วงษ์มณี) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาผญา เจริญธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน ผลการศึกษาพบว่า ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผญา จริยธรรมที่ปรากฏในผญา และแนวคิดเชิงจริยธรรม ที่พระสงฆ์นำไปใช้เทศนาสั่งสอนประชาชนชาวอีสาน ว่ามีผลสัมฤทธิ์มากน้อยเพียงใด และที่ควรปรับปรุงผญาหรือประยุกต์ผญาใด ในการแสดงธรรม เพื่อดึงดูดความศรัทธา และเกิดประโยชน์มากที่สุดแก่กลุ่มผู้นิยมฟังเทศน์ที่แทรกด้วยบทผญา ได้ผลดีกว่าการแสดงธรรมที่ขาดบทผญาโดยพระสงฆ์ผู้รู้จริงทางพระพุทธศาสนา^{๑๑}

^๗พระมหาเดชศักดิ์ อธิปญโญ(โพธิ์ชัย), “จริยศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักคาสอนทางพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

^๘พระมหาวัฒน์ วฑฒนสุธี (อุปคา), “คาสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภัชิตลำนนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๕๕), หน้า ๓.

^๙พระมหาประหยัด ปณญาวโร,(สุนนท์), “จริยธรรมที่ปรากฏในคากลอน”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๖.

^{๑๐}พระครูอภิรักษ์ชัยมงคล (พระมหาตุ้ กิตติวณโณ/วงษ์มณี), “การศึกษาผญาเชิงจริยธรรมที่พระสงฆ์ชาวอีสานนำไปใช้สอน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๘),

^{๑๑}พระครูพิทักษ์อริยวัตร (คามูล ไชยจุล), “จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมลำนนาเรื่องปู่เฒ่าสอนหลาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๙), หน้า ๔.

พระครูพิทักษ์อรัญวตร (คามูล ไชยวุฒิ) ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนาเรื่อง “ปู่เล่าสอนหลาน” จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมล้านนาของพระมหาจิตรการก์ ห้วนา เรื่องปู่เล่าสอนหลานเป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด เพื่อศึกษาถึงจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมปู่เล่าสอนหลานว่ามีจริยธรรมอะไรเป็นหลัก จริยธรรมนี้สอนกลุ่มบุคคลใดบ้าง และศึกษาวิธีการสอนจริยธรรม มีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง หลังจากที่ได้ศึกษาแล้วจะเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างไรทั้งยัง จะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์ส่งเสริมฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้านล้านนาในเรื่องวรรณกรรมอีกทางหนึ่ง ^{๑๑}

พระสมชิต จารุธมโม (อุทากิจ) ได้วิจัยเรื่อง วิธีการสอดแทรกจริยธรรมในบทขับร้องสรภัญญ์อีสาน จากการศึกษาพบว่าบทกลอนสรภัญญ์มีจริยธรรมปรากฏอยู่จำนวนมาก ส่วนหนึ่งได้มาจากหลักคำสอนที่เป็นรากฐานทางพระพุทธศาสนา โดยมากเป็นหลักคำสอนในระดับโลกียะซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานสำหรับชาวบ้านนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต และอีกส่วนหนึ่งเป็นจริยธรรมที่ได้มาจากจารีตประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกฎระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ที่คนในอดีตประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นจารีตประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นกลอนสรภัญญ์ของชาวอีสาน จึงมีคุณค่าทางจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นบทกวีที่แต่งออกมาเป็นบทขับร้องสรภัญญ์นั้น มีทั้งความไพเราะและความลุ่มลึกกินใจ คิดที่นำมาใช้ในบทกลอนสรภัญญ์นั้น มีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นกุศโลบายในการปลูกฝังจริยธรรมของคนในสังคมอีสานเป็นอย่างดี ^{๑๒}

พระมหาอุทิศ กวิวิโส (แววสะบก) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังศีลและคุณธรรม ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนทบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ๒) เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน ๓) เพื่อศึกษาแนวทางปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนทบุรี และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิจัยเป็นนักเรียนนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนทบุรีจำนวน ๒๓๕ คน และ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่เพื่อค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความแปรปรวนทางเดียวOne – Way ANOVA ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนทบุรีโดยภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านเป็นรายข้อพบว่า ด้านการมีวินัยนักเรียน มีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ มีการทำความเคารพครู ยอมรับการคิดเห็นคนอื่น มาโรงเรียนตรงเวลาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ด้านความซื่อสัตย์ นักเรียนยอมรับผิดกับสิ่งที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ทำความสุจริตที่นำตนเองต่อเพื่อนผู้ปกครองทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้านความเมตตา นักเรียนแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อนช่วยเหลือเพื่อนจัดกิจกรรมโรงเรียนเสมอ, ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานหลังกลับจากโรงเรียนไป ให้

^{๑๑}พระสมชิต จารุธมโม (อุทากิจ), “วิธีการสอดแทรกจริยธรรมในบทขับร้องสรภัญญ์อีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐), หน้า ๔.

อาหารสัตว์เลี้ยงเสมอ, ไปทำบุญตักบาตรประจำด้านความประหยัด นักเรียนพอใจการกับเงินที่บิดามารดาให้ใช้จ่ายแต่ละครั้ง, ปิดไฟฟ้า น้ำทุกครั้งเมื่อเลิกใช้ มีการออมเงินที่เหลืออย่างระมัดระวัง และผลการศึกษาข้อมูลความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๕ โรงเรียน เปรียบเทียบตามจำแนกเพศ อายุ ชั้นเรียน และผลการศึกษา (เกรดเฉลี่ย) ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีวินัยนักเรียน, ด้านความซื่อสัตย์, ด้านความเมตตา, ด้านความประหยัด, พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี คือ ๑) ด้านวินัยนักเรียน โรงเรียนควรจัดกิจกรรม การจัดฝึกอบรม ปลูกฝัง เข้าค่ายเพื่อนักเรียนนำไปปฏิบัติเพื่อให้รู้คุณค่าของการตรงต่อเวลาแสดงถึงความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน ๒) ด้านความซื่อสัตย์ ครูและอาจารย์ควรให้การส่งเสริมการรับผิดชอบในการปฏิบัติงานตนเองพร้อมกันหน้าเสาธงหลังเคารพธงชาติด้วยความสมัครใจของนักเรียนแต่ละคน ๓) ด้านความเมตตา ครูควรทำเป็นอย่างในการทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา ๔) ด้านความประหยัด ครูควรโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ปกครองนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องความประหยัดในรูปแบบความพอเพียง^{๕๙}

พระปลัดเอกสิทธิ์ สุวณโณ (ศรีสวัสดิ์) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาสภาพการสอนศีลธรรมของครูโรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาระดับสภาพการสอนศีลธรรมของครูโรงเรียนเทพศิรินทร์ ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการสอนศีลธรรมของครูโรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี และกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๒๓๕ คน ใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์หาค่า t-test ความแปรปรวนทางเดียว f-test (One-way Analysis of variance) ผล การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมของครู โดยภาพรวม ๕ ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย และข้อที่มีลักษณะเด่น คือ ด้านการอบรมสั่งสอน ครูเอาใจใส่ดูแลพฤติกรรมทางศีลธรรมนักเรียนใช้วิธีการลงโทษเหมาะสม มีการปรับเปลี่ยนแนวความคิดนักเรียนให้สอดคล้องกับศีลธรรม จัดให้มีการอบรมมารยาทตามประเพณีไทยแก่นักเรียนให้สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ด้านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ครูรักษาความสะอาดด้านการแต่งกายที่สุภาพกล่าวหาจาที่สุภาพเป็นแบบอย่างที่ดีประพฤติตนต่อหน้าลับหลัง มีความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตา ครูมีการแบ่งปันสิ่งของแก่เพื่อครู ให้อาหารแก่สัตว์ด้วยความเมตตาปฏิบัติตนที่ดี แสดงความยินดีกับนักเรียนให้ความเคารพผู้มีพระคุณเสมอ ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงออกในการเรียนรู้มีสื่อการเรียนการสอนมีความน่าสนใจ มีการวางแผนเตรียมการจัดการเรียนการสอนทุกครั้ง ด้าน

^{๕๙} พระมหาอุทิศ กวีวิไล (แววสะบก) “การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี”วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.(บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๕).

การติดตามผลและประเมินผล ครูตรวจผลงานการบันทึกในสมุดศีลธรรมนักเรียน ช่วยประเมินผลเพื่อนเพื่อปรับปรุงแก้ไขตรงตามวัตถุประสงค์ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนศีลธรรมของครูหาค่าความแปรปรวนทางเดียว One-Way ANOVA ภาพรวม ตามเพศ ชาย หญิง จำนวน ๒๓๕ คน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อที่มีต่อการสอนศีลธรรมที่ไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ และเปรียบเทียบตามอายุ นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการสอนศีลธรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑ แนวทางการสอนศีลธรรมของครู คือ ด้านการอบรมสั่งสอน ควรมีแนวทางการปลูกฝังศีลธรรมชัดเจน ด้านการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีการปฏิบัติธรรมทั้งครูนักเรียนและผู้ปกครองในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านเมตตา ควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ควรมีการจัดบรรยากาศที่เหมาะสมเพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้ศีลธรรมให้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ด้านการติดตามผลและประเมินผล มีวิธีการวัดและประเมินผลตามสภาพความเป็นจริง^{๖๐}

พระมหานันต์ อมโร (สุทธธัมม) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสมุทรปราการ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการมีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสมุทรปราการ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสมุทรปราการ โดยจำแนกตามเพศ อายุ และระดับชั้นเรียน ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการสอน ของพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสมุทรปราการ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนโรงเรียนสมุทรปราการ จำนวน ๒๗๕ คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ, ค่าเฉลี่ย, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน, และผลการวิจัยพบว่า ๑. ด้านเนื้อหาการสอน พระผู้สอนได้มีการกำหนดเนื้อหาสาระที่จะทำการสอนให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนานักเรียนให้เป็นคนดี เก่งและมีความสุขและเนื้อหาสาระมีความเหมาะสมกับนักเรียน ในแต่ละระดับชั้น นอกจากนี้เนื้อหาสาระมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักคิดและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ๒. ด้านวิธีการสอน พระผู้สอนมีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้นักเรียนทราบก่อนทำการสอนเสมอ มีการจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่สอนได้ง่ายขึ้น และมีการกำหนดเนื้อหาสาระในการสอนแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับเวลาเรียน ๓. ด้านการใช้สื่อ พระผู้สอนมีการจัดหา/จัดทำสื่อการเรียนรู้ที่ทำให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง และยังสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ๔. ด้านการจัดเรียนการสอน พระผู้สอนมีการจัดกิจกรรมปลูกฝังจิตสำนึก และค่านิยมที่ดีงามให้แก่ นักเรียน มีการสอดแทรกกิจกรรมที่หลากหลายให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม

^{๖๐} พระปลัดเอกสิทธิ์ สุวณฺโณ (ศรีสวัสดิ์), “ศึกษาสภาพการสอนศีลธรรมของครูโรงเรียนเทพศิรินทร์ นนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

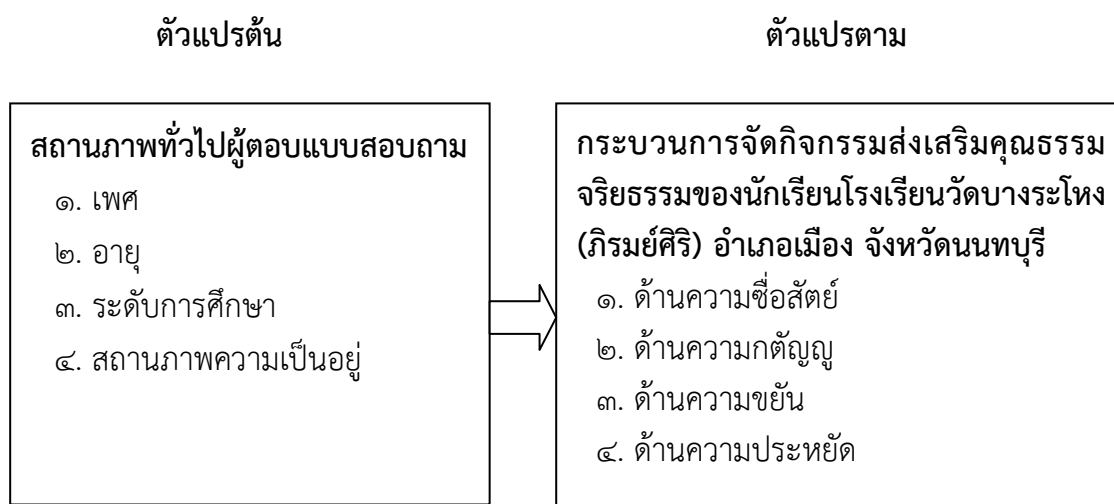
เพื่อที่จะสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระที่เรียนได้ดียิ่งขึ้น ๕.ด้านการประเมินผลการสอน พระผู้สอนมีการแจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบทุกครั้ง และการวัดผล/ประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ และเมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกัน แนวทางส่งเสริมการสอนของพระสอนศีลธรรม คือ ๑.ด้านเนื้อหาการสอน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรมีการวางแผนการสอนให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา ๒. ด้านวิธีการสอน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรมีการส่งเสริมให้นักเรียนมีกิจกรรมร่วมในการเรียนการสอนให้มากขึ้น ๓. ด้านการใช้สื่อ ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรใช้สื่อให้หลากหลายทั้งแบบธรรมชาติ และสื่อสมัยใหม่ ๔. ด้านการจัดการเรียนการสอน ของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรสอนจากง่ายไปหายาก และสอนให้เด็กคิดวิเคราะห์ได้ด้วยตนเองเรียกว่า สอนให้คิดเป็นทำเป็น ๕. ด้านการวัดและประเมินผล ควรวัดผลและการประเมินผลตามสภาพความเป็นจริงในการเรียนการสอนตามหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาที่จะผสมผสานไปกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในสถานการณ์ที่ผู้เรียนปฏิบัติจริงโดยเน้นให้ครอบคลุมพฤติกรรมการแสดงออก^{๖๑}

จากการศึกษาแนวคิดข้างต้นสรุปได้ กระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรให้ปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ๙ ประการแก่เยาวชนไทย อันได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ด้วยการใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบัน การศึกษา การปลูกฝังคุณธรรมจึงหมายถึง การจัดสภาพการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นคุณค่าของการมีศีลธรรมและจริยธรรมในด้านต่างๆ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อและพฤติกรรมที่ดีงาม มุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียนให้มีความ สามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณโดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่น

^{๖๑}พระมหานันต์ อมโร (สุฤทธิ), ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อพระสอนศีลธรรมโรงเรียนสมุทรปราการ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.(บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๕).

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดบางระโหง (ภิรมย์ศิริ) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรดังแผนภูมิที่ ๒.๒

แผนภูมิที่ ๒.๒ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย